

Віталій Григорович Скляренко
(14.08.1937 – 20.07.2020)

20 липня 2020 року пішов з життя Віталій Григорович Скляренко — один з найвидатніших українських мовознавців другої половини ХХ – початку ХХІ ст., автор фундаментальних праць з порівняльно-історичної акцентології, етимології та лексикології, директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (1996–2017 рр.), головний редактор журналу «Мовознавство» (2007–2019 рр.), академік Національної академії наук України (з 2003 р.).

Віталій Григорович Скляренко народився 14 серпня 1937 р. в с. Новомиколаївка Новоукраїнського р-ну Кіровоградської обл. в учительській родині. Закінчив філологічний факультет (українське відділення) Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова в 1959 р. Схильність до наукової роботи й зацікавлення надзвичайно складною акцентологічною проблематикою Віталій Григорович виявив ще на студентській лаві, свідченням чого є перша його стаття «Акцентологічні коментарі до відмінювання іменників чоловічого роду» (1960 р.). Після закінчення університету, працюючи вчителем української мови та літератури, директором середньої школи, інспектором шкіл у Кіровоградській області, він і далі провадив наукові дослідження.

Курс аспірантури Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР В. Г. Скляренко пройшов у 1963–1966 рр. Науковий керівник О. С. Мельничук був приємно вражений високим рівнем підготовки аспіранта, надзвичайною працелюбністю, цілеспрямованістю, організованістю — якостями, що впродовж усього життя визначали науковий шлях Віталія Григоровича. У 1967 р. після захисту кандидатської дисертації «Історія акцентуації іменників *a*-основ української мови» він увійшов до колективу укладачів «Етимологічного словника української мови».

Уже перша монографія В. Г. Скляренка «Історія акцентуації іменників а-основ української мови» (1969 р.) засвідчила дослідницьку зрілість автора. Логічним продовженням цієї праці стала монографія «Історія акцентуації іменників середнього роду української мови» (1979 р.), у якій значно розширено й поглиблено теоретичну основу акцентологічних розвідок. У колективній монографії «Історія української мови: Фонетика», що вийшла 1979 р. як частина серії академічних видань з історії української мови, Віталій Григорович написав розділ «Праслов'янські інтонації та їх відбиття в українській мові», де показав, що найдавніші види інтонацій по-різному відбилися в сучасних слов'янських мовах, в українській мові залишилися тільки їхні прослідки в деяких мовних формах і явищах.

Вірний своїй ідеї повно й систематично дослідити історію наголошування українських іменників, учений у 1983 р. опублікував чергову монографію «Нариси з історичної акцентології української мови». Тут він тематично продовжив попередні монографії й досяг поставленої мети — завершив розгляд історії акцентуації українських іменників. Розділ «Просодія» в колективній праці «Історична типологія слов'янських мов» (1986 р.) віддзеркалює оригінальну систему поглядів Віталія Григоровича на взаємозв'язки інтонацій, наголосу й часокількості в праслов'янській мові та їхнє відбиття в слов'янських мовах. Цю систему вчений випрацюював і уточнював у процесі її апробації на базі великого лексичного матеріалу української та інших слов'янських мов.

У ґрунтовній монографії «Праслов'янська акцентологія» (1998р.) В. Г. Скляренко по-новому інтерпретував роль давніх інтонацій в еволюції акцентної системи праслов'янської мови. Реконструювавши цю систему, дослідник заклав надійні підвалини для створення в майбутньому історичних акцентологій кожної слов'янської мови. Ця новаторська монографія була заслужено відзначена Премією ім. О. О. Потебні НАН України (2001 р.).

Фундаментальна монографія В. Г. Скляренка «Історія українського наголосу. Іменник» (2006 р.) підбила підсумок усьому, що зробив у цій галузі сам автор, його сучасники та попередні дослідники. Унікальність праці в тому, що наголос кожного слова в усіх його історичних і діалектних варіантах простежено від праслов'янських часів до наших днів. Оригінальне за виконанням дослідження В. Г. Скляренка з історії акцентуації іменників — видатне досягнення вітчизняної науки про мову, новий крок у розвитку слов'янського та індоєвропейського мовознавства.

У своїй останній акцентологічній праці «Історія українського наголосу. Дієслово» (2017 р.) учений простежує історію акцентуації дієслівних форм української мови від пізньопраслов'янського періоду до нашого часу, виявляє основні тенденції в їхньому наголошуванні, при цьому розглядає насамперед ті праслов'янські за своїм походженням дієслова, які збереглися в сучасній українській мові.

Реконструюючи праслов'янську акцентологічну систему, В. Г. Скляренко зробив свій вагомий внесок у розв'язання низки проблемних питань, що стосуються остаточно не розв'язаних проблем, як-от щодо спільної балто-слов'янської мови, діалектного членування праслов'янської мови, форм існування давньоруської мови тощо. Для українських і зарубіжних славістів позиція Віталія Григоровича була важлива й вагома.

Усі роки своєї творчої діяльності вчений активно працював і як етимолог — спочатку як автор статей, а згодом і як член редколегії багатотомно-

го «Етимологічного словника української мови» (виходить з 1982 р.). Після смерті головного редактора О. С. Мельничука вся подальша доля цієї фундаментальної праці виявилася в руках В. Г. Скляренка. Як редактор четвертого тому він узяв на себе роботу з видавництвом, а згодом очолив роботу щодо остаточного редагування та видання наступних томів. Видання «Етимологічного словника української мови» стало справжньою подією в мовознавчому житті України. Внесок В. Г. Скляренка у його створення — один з найвагоміших. Він автор двох з половиною тисяч етимологій, член редколегії, натхненник та організатор видавничої роботи.

Досвідченого історика мови, В. Г. Скляренка завжди вабили слова неясного походження. Глибоке проникнення дослідника в етимологію назв *Русь*, *Україна*, слова *варяг*, запропоноване в монографії «Русь і варяги: Історико-етимологічне дослідження» (2006 р.), відкриває шлях до нового прочитання важливих сторінок давньої історії нашої держави.

У книжці «“Темні місця” в “Слові о полку Ігоревім”» (2003 р.) В. Г. Скляренко не тільки запропонував низку нових етимологій і тлумачень, а й опублікував власний переклад видатної пам’ятки нашої літератури сучасною українською мовою. При цьому він широко залучив українські мовно-історичні й діалектні факти, використав дані етнографії, історії, фольклору, міфології. Переклад пам’ятки високо оцінили літературознавці, відзначивши ритмічну близькість до оригіналу, добірну мову, прозорий і легкий для сприйняття виклад.

Вагомим підсумком багаторічної праці В. Г. Скляренка стала його монографія «Дослідження з етимології та історичної лексикології» (2017 р.), що вийшла друком до 80-річчя автора. Учений дійшов висновку, що для вірогідного етимологізування необхідно чітко розуміти історичні зміни в морфемній будові слів. Через це він ініціював створення загальної праці з історичного словотвору, брак якої гостро відчувається в україністиці. За його ініціативою розпочалося й укладання «Етимологічного словника суфіксів української мови» — першої в слов’янському мовознавстві спеціальної праці такого типу.

Науковий доробок В. Г. Скляренка є здобутком не лише українського мовознавства та міжнародної лінгвістичної славістики, а й індоєвропеїстики в цілому. Праці академіка високо оцінили вітчизняні й зарубіжні рецензенти.

Окрема яскрава сторінка в житті В. Г. Скляренка — науково-організаторська робота. З 1987 р. він працював заступником директора Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, а в 1996 р. очолив Інститут і керував його діяльністю до червня 2017 р.

Багато років В. Г. Скляренко був постійним автором, членом редколегії, а в 2007–2019 рр. — головним редактором журналу «Мовознавство». Його першою розвідкою, опублікованою в цьому виданні, була стаття «Праслов’янська двоскладова інтонація» (1967, № 6). Відтоді він публікував статті в журналі майже щороку. У 1970–1980 рр. це були переважно історико-акцентологічні дослідження, а починаючи з 1990-х рр. — етимологічні та історико-лексикологічні. Відомі цикли його статей під загальною назвою «Етимологічні розвідки» та «“Темні місця” в “Слові о полку Ігоревім”». У журналі з’явилася й стаття Віталія Григоровича «Походження назви *Україна*» (2006, № 5), у якій він розглянув усі версії походження слова, історію, контексти та семантику його вживання й на цій підставі обґрунтував власну етимологію. Останні свої публікації в «Мовознавстві» вчений присвятив

структурі віддієслівних іменників у праслов'янській мові. На жаль, його мрія підготувати окрему монографію на цю тему залишиться нездійсненою.

Особистий внесок В. Г. Скляренка в українське мовознавство — понад 170 ґрунтовних новаторських праць. Віталій Григорович був відомим, шанованим в Україні та за кордоном акцентологом, етимологом, істориком мови, славістом. Як мудрий наставник, уважний і доброзичливий виховател, він підтримував творчі пошуки молодих науковців, відкриваючи їм шлях у велику науку. З його ім'ям пов'язують формування Київської акцентологічної школи. Сьогодні його вихованці плідно працюють на науковій ниві, поширюють отримані від нього знання й досвід у студентських аудиторіях України та поза її межами.

Видатні заслуги В. Г. Скляренка гідно поціновані державою та науковою спільнотою. У 1992 р. вченого обрано членом-кореспондентом, а 2003 р. — академіком НАН України. У 2004–2009 рр. він був академіком-секретарем Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, членом Президії НАН України, а з 2009 р. — радником Президії НАН України. Відзначений почесним званням «Заслужений діяч науки і техніки» (2003 р.), кавалер ордена Князя Ярослава Мудрого V ступеня (2007 р.). Віталій Григорович був серед тих, хто обстоював природне право української мови бути єдиною державною в Україні. У 2003 р. його авторитетне слово з мовного питання пролунало на парламентських слуханнях у Верховній Раді України.

До останнього подиху Віталій Григорович залишався щиро відданим науці про мову. Як почесний директор і радник дирекції Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, він невтомно передавав колегам свій досвід ученого, організатора, учителя й наставника. Його принциповість, цілеспрямованість, наполегливість, працелюбність, доброзичливість були й назавжди залишаться зразком для всіх нас. Низький уклін і щира йому за це подяка!